

Filmade straffars sociala ordning

En kritisk förståelse av ungdomars bedömning av att filma inom ramen för Talcott Parsons handlingsteori

Mats Trondman

Idrottsvetenskap, Malmö högskola

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org (ISSN 1652–7224) 2006-10-11

Copyright © Mats Trondman 2006. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Vi har väl alla någon gång suttit framför TVn – för det är ju där det syns bäst – och lite generat sett stundtals riktigt grova filmade fall inom straffområdet på en fotbollsplan, dykningar utförda i förhoppning om att få till stånd en straffspark som ska avgöra matchen – till fuskarens fördel. Eller är vi inte generade? Är vi kanske snarare lite beundrande? Eller upprörda? Många tar avstånd, ser det som fusk, jämför med dopning eller att flytta golfbollen till ett bättre utslagsläge. Kanske beror ens reaktion på om det är det egna (lands-)laget som vinner – eller drabbas av – straffen och det nästan garanterade målet. Inställningen till filmning i fotboll, och särskilt den ultimata formen, dykningen framför mål, är komplex och varierar mellan människor, och är ett fascinerande ämne för studier, inte minst, kanske, ur ett moral-filosofiskt perspektiv. Men också, visar det sig, ut ett sociologiskt. Vad är det som betingar en viss inställning, vad bestämmer om man uppfattar filmade straffar som legitima eller helt oacceptabla?

Mats Trondman sitter på ett omfattande empiriskt material av närmast guldgruvekaraktär, data från en enkätstudie av ett riksrepresentativt urval av knappt 1600 ungdomar mellan 13 och 20 år med fokus på ”unga och föreningsidrotten”. Dessa ungdomar fick också ge sin syn på filmade straffar – om de anses legitima, delvis legitima, eller icke legitima. Svaren tar författaren till utgångspunkt för en fyndig, närmast sexig, kvantitativ analys där han med hjälp av en rad oberoende variabler söker efter en subpopulation där total enighet råder om att det är helt legitimt att filma sig till en straff i fotboll. I denna analys, som närmast kan beskrivas som en manuell regressionsanalys, testar Trondman en rad variabler som sammantaget beskriver det sociala och kulturella livssammanhang där stödet för filmning är mest utbrett. Men som den teoridrivne sociolog han är stannar inte Trondman vid empiriska slutsatser. Istället går han vidare och analyserar sina resultat med hjälp av Talcott Parsons’ handlingsteori från *The Structure of Social Action* (1937), en analys som samtidigt blir en spännande och pedagogisk introduktion till Parsons’ handlingsteori. Om än ej oantastlig, kan Parsons teori bygge fortfarande bidra till att skapa förståelse för människans ställningstaganden och handlingar där de vinglar mellan frivillighet baserad på internaliserade normer, och obönhörligt tvingande externa villkor.

Varje simulering (filmning) som är avsedd att lura domaren, ska bestraffas som olämpligt uppträdande oavsett var på planen det sker.
Ur *Spelregler för fotboll* (2006).

Prolog

Thierry Henry var mycket nöjd när han mötte medierna efter Frankrikes åttondelsfinal mot Spanien i fotbolls-VM i Tyskland: ”Puyol skar min löpväg, rakt framför mig, och satte sin axel rakt i mitt ansikte”. Enligt presskonferensens Henry var frisparken solklar. Efter att ha sett bilderna på TV skriver Sportbladets journalist Robert Laul dagen efter att Henry ”träffas på axeln”. Han ”faller” sedan ”handlöst” med ”händerna för ansiktet”. Spanjoren får en varning, Frankrike en frispark. Zinedine Zidane förvaltar den senare väl. Frankrike vinner matchen med 2-1 och går till kvartsfinal. Spanien får åka hem. ”Ett fruktansvärt sätt att förlora på”, säger Carles Puyol, och suckar. I idrottsresultatens värld är Henry vinnare. Puyol, däremot, är förlorare. Sportbladets uppslagsrubrik är med TV-bildsäkerhet verifierad: ”Här filmar de till sig seger”.

Vägledande fråga och syfte

Föreliggande bidrag till *Idrottsforum.org* intresserar sig för ungdomars bedömning av det fenomen som prologen ovan uppmärksammar: att filma. I Svenska Fotbollsförbundets *Spelregler för fotboll* (2006) berörs ”filmning” i Regel 12 om ”olämpligt uppträdande”. ”En spelare” som ”försöker påverka domsluten till egen fördel genom s.k. filmning”, säger denna regel, ”ska varnas och visas det gula kortet”. Så gäller ”oavsett var på planen det sker”.¹ I detta bidrag avgränsas fenomenet till att filma i avsikt att få en straff i en avgörande match. Intresset avser hur bedömningen av en sådan handling varierar beroende på vilka kategorier av ungdomar som beskrivs. Med ungdomar avses det riksrepresentativa urval av knappt 1600 13-20-åringar i Sverige som ligger till grund för Ungdomsstyrelsens rapport *Unga och föreningsidrotten* (2005).² Särskilt intressanta är de ungdomar som i mycket hög grad finner det legitimt att filma.

Bidraget vägleds därför av följande *fråga*: vad bestämmer vilka ungdomar som i störst utsträckning finner det legitimt att filma i avsikt att få en straff i en avgörande match? *Syftet* är att bidra till en kritisk förståelse av de villkor som genererar den största andelen unga som finner det legitimt att i detta avseende filma. Med andra ord intresserar sig studien för förståelsen av det sociala och kulturella livssammanhang i vilket stödet för filmning är mest utbrett. Att förståelsen är ”kritisk” betyder inget annat än att jag själv liksom Svenska fotbollsförbundet inte finner filmade straffar legitima.³ Förståelsen avser följaktligen varför

1 *Spelregler för fotboll* (2006) är en översättning av FIFA:s *Law of the Game* och revideras årligen. ”Filmning” – eller ”simulering” – avhandlas, som redovisats i löptexten ovan, i Regel 12 om ”otillåtet spel” och ”olämpligt uppträdande” (s. 36-44). ”En spelare ska varnas och visas det gula kortet om han (...) gör sig skyldig till olämpligt uppträdande” (s. 37). Under rubriken ”Officiella beslut” berörs ”filmning” i ”Beslut 5”: ”Varje simulering (filmning) som är avsedd att lura domaren, ska bestraffas som olämpligt uppträdande var på planen den sker” (s. 39). Filmning berörs därtill i en särskild ”Kommentar 13”, som lyder: ”Förutom de forseelser som nämns i Spelreglerna ska varning utdelas om en spelare ”försöker påverka domsluten till egen fördel genom s.k. filmning” (s. 42).

2 Databasinsamlingen genomfördes av *Statistiska centralbyrån* (SCB) under maj och juni 2005. För en närmare beskrivning av denna studie och dess urval, se Trondman, 2005, s. 24-26.

3 I Förordet *Spelregler för fotboll* (2006) skriver Lars-Åke Lagrell, ordförande i Svenska Fotbollsförbundets Förbundsstyrelse och Bo Karlsson, ordförande i Svenska Fotbollsförbundets Domarutskott: ”Även inför 2006 har representanter för de olika grupperna inom svensk fotboll samlats kring frågor rörande spelreglerna och i enighet uttryckt vikten av att spelreglerna följs. Det är vår förhoppning att så många som möjligt tar del av de regler och bestämmelser som gäller för vår idrott – allt för att få en bra fotboll i Sverige”.

något är på ett sätt det inte bör vara. Strävan att empiriskt besvara frågan döljer till att börja med att bidraget också har ett teoretiskt intresse. Syftet uppnås därför först när de empiriska utfallen kan tänkas teoretiskt.

Till min hjälp tar jag mitt nyligen väckta intresse för den amerikanske sociologen Talcott Parsons (1902-1979)⁴ – i detta sammanhang hans *referensram*⁵ för teoretisk förståelse av social handling och social ordning. Förvisso har Parsons inget konkret att säga om bedömningar av filmade straffar. De hindrar emellertid inte att hans referensram väsentligen kan bidra till förståelsen av den kategori av ungdomar inom vilken legitimiteten för att filma är mest utbredd: de livssammanhang där, för att något föregå min introduktion av Parsons referensram, den sociala handlingen att filma är de icke slumpmässiga mönstrets sociala ordning. De läsare som inte känner sig lockad av hur sociologen Parsons tänker handling och ordning, liksom av de konsekvenser hans tänkande får för förståelsen av ungdomars bedömning av filmning, kan läsa fram till rubriken ”Ett försök till teoretisk förståelse av filmandets legitimitet”.

Filmandets legitimitet bland ungdomar

I Ungdomsstyrelsens ovan nämnda studie fick ungdomarna ta ställning till följande påstående: *Det är okej att trilla medvetet – att filma – för att försöka få en straff om det är en avgörande match.* När uttrycket ”att filma” – eller filmning – härnäst används är det endast denna empiriska bestämning som avses. Tre svarsalternativ erbjöds de svarande. Antagandet är att dessa indikerar tre bedömningar av att filma. De som instämmer helt i påståendet gör bedömningen att filma är en *legitim handling*. 10 procent av ungdomar i Sverige anser att så är fallet. 65 procent har den omvända uppfattningen och instämmer inte alls i påståendet. Följaktligen ser de att filma som en *icke legitim handling*. De ungdomar som delvis instämmer bedömer att filma är en *delvis legitim handling*. 25 procent intog denna ambivalenta hållning. Intresset för andelen ungdomar som bedömer att filma är en legitim, delvis legitim respektive icke-legitim handling benämns fortsättningsvis ”filmandets legitimitet”.

Inledningsvis kan således konstateras att en majoritet av ungdomar i Sverige finner filmning vara något icke legitimt. Var fjärde är ambivalent och var tionde anser att fenomenet är helt legitimt. I absoluta tal är det drygt 80 000 ungdomar i Sverige som bedömer att filma är en legitim handling. Studiens brännpunkt, som den formulerades i syftet ovan, avser dock ”de villkor som genererar den största andelen unga som finner det legitimt att filma”. Mot bakgrund av denna brännpunkt följer det empiriska studiet av filmandets legitimitet en enkel strategi: att steg för steg addera de bestämningar, eller variabler, som tillsammans utgör de villkor som genererar den procentuellt största andelen ungdomar som bedömer att filma är en helt eller delvis legitim handling. Eller: att synliggöra den, med Parsons

4 Jag är självklart medveten om att mitt nyligen väckta intresse för Parsons sociologi är senkommet. I ”Introduction” till *The Talcott Parsons Reader* (1999) skriver dock redaktören Bryan S. Turner: ”There has clearly been since the 1980s a major re-evaluation of the sociology of Talcott Parsons and an extensive assessment of his legacy”, (s. 6).

5 Det engelska uttrycket är ”frame of reference” (Alexander, 1983, s. 12). Denna ram utgör även en del av en anti-positivistisk argumentation. ”It is fundamental”, skriver Parsons i *The Structure of Social Action* (1937), ”that there is no empirical knowledge which is not in some sense and to some degree conceptually formed” (i Alexander, 1983, s. 10).

begrepp, sociala ordning inom vilken endast en minoritet av ungdomar bedömer att den sociala handlingen att filma en straff i en avgörande match är en icke legitim handling. Det empiriska sökandet efter denna ordning inleds med en jämförelse mellan ungdomar i och utanför föreningsidrotten. Det är nämligen i föreningsidrottens värld sökandet kommer att ta sin början och har sina skäl att fortsätta.

Filmandets legitimitet i föreningsidrottens värld

Filmandets legitimitet bland ungdomar som idrottar i förening

11 procent av de ungdomar som vid undersökningstillfället idrottar i en förening, 9 procent av de som tidigare gjort det men hoppat av och 6 procent av de som aldrig föreningsidrottat anser att filma är en legitim handling. Motsvarande andelar för dem som finner att filma är en delvis legitim handling är 29 procent (föreningsidrottare), 23 procent (avhoppare) och 21 procent (utanförstående).⁶ Det innebär att fyra av tio unga föreningsidrottare anser det helt eller delvis legitimt att filma. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 32 respektive 27 procent. En första slutsats är således *att ungdomar som föreningsidrottar i större utsträckning finner det legitimt att filma än ungdomar som inte idrottar i förening*. Sökandet efter det sammanhang där stödet för att filma är mest utbrett bör som ovan antytts fortsätta in i föreningsidrottens värld.⁷ Då denna är organiserad enligt en princip om könsdelning är det av vikt att veta hur filmandets legitimitet ser ut inom flick- respektive pojkidrott.

Filmandets legitimitet hos föreningsidrottande flickor och pojkar

Var tjugonde flicka (5 procent) jämfört med nästan var femte pojke (18 procent) som föreningsidrottar anser att filma är en legitim handling. Könsskillnaden är härvidlag mycket påtaglig. Den är dock mindre bland flickor och pojkar som intar den ambivalenta hållningen. 26 procent av flickorna och 31 procent av pojkarna bedömer att filma är en delvis legitim handling. Följaktligen tycker 69 procent av flickorna och 51 procent av pojkarna att filmning helt saknar legitimitet. En andra slutsats är därför *att stödet för att filma är betydligt större inom den organiserade pojk- än flickidrotten*. Sökandet efter det sammanhang där att filma är mest legitimt går därmed vidare in i pojkidrottens värld. Men ungdomars föreningsidrottande kan även delas in i lag- och individuell idrott. Därför tar sökandet först vägen genom dessa båda typer av idrotter. Inte minst därför att det är i lagidrotter det är möjligt att trilla medvetet för att få straff i en avgörande match.

6 De n-tal som här och i den fortsatta empiriska redovisningen ligger till grund för procentandelarna redovisas nedan i tabell 3.

7 Här bör dock tilläggas att det också finns mindre kategorier av ungdomar som aldrig föreningsidrottat men som i relativt stort utsträckning bedömer att filmade straffar är legitima. Dock inte i den omfattningen som gäller den idrottskategori som här kommer att synliggöras. Jag har dock för avsikt att i en kommande separat artikel undersöka de icke idrottsliga villkor som kan generera "filmade straffars sociala ordning". Det kommer då att visa sig att filmade straffars legitimitet kan höra mycket olika "ordningar" – eller livs-sammanhang – till.

Filmandets legitimitet hos ungdomar i lag- och individuell idrott

14 procent av de ungdomar vars huvudidrott⁸ är en lagidrott och 5 procent av de ungdomar vars huvudidrott är en individuell idrott bedömer filmning som en legitim handling. Med huvudidrott avses den idrott som ägnas mest tid. Motsvarande andelar för de ungdomar som tycker att filma är något delvis legitimt är 32 respektive 20 procent. Det innebär att 54 procent av ungdomar med en lagidrott som huvudidrott och 75 procent av ungdomar med en individuell idrott som huvudidrott anser att filma är en icke legitim handling. En tredje slutsats är således att *legitimiteten för att filma är betydligt mer utbredd inom lagidrott än inom individuell idrott*. Men eftersom föreningsidrotten är organiserad i flick- och pojkidrott och kan kategoriseras i lag- respektive individuell idrott är det nödvändigt att beskriva filmandets legitimitet bland flickor och pojkar inom lag- respektive individuell idrott. Inte minst då pojkar finner filmandet mer legitimt än flickor och att ungdomar inom lagidrott finner detsamma mer legitimt än ungdomar som ägnar sig åt individuell idrott. Det är därtill fler pojkar inom lagidrott än inom individuell idrott.⁹

Filmandets legitimitet hos flickor och pojkar i lag- respektive individuell idrott

I tabell 1 redovisas hur kön och typ av idrott samspelar med avseende på filmandets legitimitet. Även här avser lag- och individuell idrott ungdomarnas huvudidrotter. Nästan var femte pojke (19 procent) i lagidrott bedömer filmning som en legitim handling. Motsvarande andel för flickor är 8 procent. Samma bedömning gör 9 procent av de pojkar som utövar individuell idrott. Lägst andel som anser att filma är en legitim handling finns bland flickor som ägnar sig åt individuell idrott (3 procent). Också de flickor och pojkar som anser filmning vara delvis legitimt har högst andelar inom lagidrott. 32 procent av dessa flickor och 31 procent av dessa pojkar anser att filma är delvis legitimt. Motsvarande andelar för flickor och pojkar i individuell idrott är 21 respektive 18 procent. Följaktligen är det flickor (76 procent) och pojkar (73 procent) i individuell idrott som i störst utsträckning bedömer filmning som en icke-legitim handling. Bland pojkar i lagidrott gör 50 procent samma bedömning. Motsvarande andel för flickor är 60 procent.

Tabell 1. *Bedömning av filmandets legitimitet bland flickor och pojkar som har lag- respektive individuell idrott som huvudidrott (i procent).*

	Flickidrott		Pojkidrott	
	Lag-idrott	Individuell idrott	Lag-idrott	Individuell idrott
Legitim handling	8	3	19	9
Delvis legitim handling	32	21	31	18
Icke-legitim handling	60	76	50	73
Total	100	100	100	100

8 Bestämningen "huvudidrott" – den idrott som en ungdom ägnar mest tid – rymmer både de ungdomar som vid undersökningstillfället föreningsidrottar och dem som tidigare gjort det (avhoppare). Så är fallet både vid jämförelser mellan lag- och individuell idrott liksom i beskrivningen av fotbollsspelare. Härvidlag gäller således utfallen alla de ungdomar som har eller haft en huvudidrott.

9 65 procent av pojkar och 44 procent av flickor har (eller har haft) en lagidrott som sin huvudidrott. 35 procent av pojkar och 56 procent av flickor har (eller har haft) en individuell idrott som huvudidrott.

Eftersom intresset här avgränsats till den kategori av ungdomar inom föreningsidrotten som i störst utsträckning bedömer filmning som något legitimt är den fjärde slutsatsen *att det starkaste stödet för filmandet som legitim handling finns bland pojkar vars huvudidrott är en lagidrott*. Arbetet med att nå studiens syfte går därför vidare med frågan om hur detta stöd ser ut inom den svenska idrottsrörelsens, till medlemsantal och medieuppmärksamhet största lagidrott, nämligen fotboll.

Filmandets legitimitet bland pojkar som spelar fotboll

20 procent av pojkar som har fotboll som sin huvudidrott bedömer det legitimt att filma. 31 procent i samma kategori anser att filma är en delvis legitim handling. Följaktligen tar knappt hälften (49 procent) av dessa fotbollspojkar helt avstånd från att medvetet filma en straff i en avgörande match. En femte slutsats är således *att filmandets legitimitet inom pojkfotboll i stort är densamma som bland lagidrottande pojkar generellt*.¹⁰

Sökandet efter den sociala ordning i vilken den största andelen ungdomar bedömer filmning som en legitim handling fortsätter genom att ytterligare två aspekter adderas. Den ena aspekten avser hur pojkar med fotboll som huvudidrott bedömer sin egen prestationsnivå i relation till andra spelare i den egna träningsgruppen. Den andra aspekten intresserar sig för de mål pojkar har med sin fotboll. Dessa båda aspekter, eller variabler, används i avsikt att synliggöra de pojkspelare som anser sig vara bäst i det egna laget respektive som i framtiden har för avsikt att tillhöra en internationell toppelit. Vi börjar med idrottandets mål och fortsätter med den självskattade prestationsnivån. I båda dessa fall görs jämförelser. I första fallet med pojkar som inte har som mål att bli toppelitspelare. I det andra fallet med pojkar som inte skattar sin egen förmåga som fotbollsspelare så högt.

Filmandets legitimitet bland pojkar som spelar fotboll i avsikt att bli internationella toppspelare

32 procent av pojkar som spelar fotboll och har som mål att bli internationella toppspelare bedömer filmning som en legitim handling. 24 procent av dem finner en sådan handling delvis legitim. Följaktligen anser 44 procent av dessa pojkar med toppelitsmål att filma är en icke-legitim handling.¹¹ 12 procent av pojkar som spelar fotboll men som gör det endast för att det är roligt – har rekreativsmål – anser det helt legitimt att filma. 31 procent i samma kategori av pojkar finner filmandet delvis legitimt. 57 procent av dem anser således att filmning saknar legitimitet.¹² En sjätte slutsats är därför *att pojkar som spelar fotboll med målet att i framtiden tillhöra en internationell toppelit i betydligt större utsträckning bedömer filmning som en legitim handling än pojkar som spelar fotboll endast för att det är roligt*.

Filmandets legitimitet bland pojkar som spelar fotboll och som enligt självskattning är den bästa fotbollsspelaren i sin träningsgrupp

Av tabell 2 framgår att hälften (50 procent) av de pojkar som har fotboll som sin huvudidrott och skattar sig själva som bäst i sin träningsgrupp anser att filmning är en legitim handling. 19 procent av dem bedömer det vara en delvis legitim handling. 31 procent finner det icke legitimt att filma för att få en straff i en avgörande match.

¹⁰ För en jämförelse, se tabell 3 nedan.

¹¹ Denna kategori av pojkar består av 59 individer. Se även tabell 3 nedan.

¹² Denna kategori består av 108 individer. Se även tabell 3 nedan.

Tabell 2. *Inställningen till filmning bland pojkar som har fotboll som huvudidrott och olika självskattade prestationsnivåer (i procent).*

	Legitim handling	Delvis legitim handling	Icke legitim handling	Total	n=
Bäst	50	19	31	100	16
De allra bästa	24	32	44	100	116
De medelbra	12	32	56	100	104
De sämre	0	25	75	100	8

En jämförelse mellan kategorin ”bäst fotbollsspelaren i min träningsgrupp” och tabellens övriga självskattningskategorier visar att ju bättre fotbollsspelande pojkar anser sig vara, ju mer legitimt finner de att det är att filma en straff i en avgörande match. Andelsskillnaderna är härvidlag påtagliga. Hälften av de pojkar som anser sig vara bäst i träningsgruppen finner, som ovan redovisats, ett sådant filmande vara en helt legitim handling. Knappt var tredje (31 procent) av dem tar helt avstånd från en sådan handling. Bland dem som uppfattar sig tillhöra ”de allra bästa” är motsvarande andelar 24 respektive 44 procent. Bland dem som anser sig tillhöra de ”medelbra” bedömer 12 procent filmning som en legitim handling. 56 procent i denna kategori av pojkar ser filmning som något icke legitimt. Ingen av dem som skattar sig som hörande till ”de sämre” finner filmandet legitimt. Tre av fyra av dessa pojkar tar helt avstånd från att filma. Det finns dock anledning att påpeka de låga n-talen för de pojkar som skattar sig som ”bäst” respektive tillhörande ”de sämre” i sin träningsgrupp. Den sammantagna tendensen gör dock en sjunde slutsats möjlig: *att ju bättre pojkar anser sig vara som fotbollsspelare, ju mer benägna är de att tycka att det är legitimt att filma en straff i en avgörande match.*

Är det då möjligt att finna den sociala ordning där andelen pojkar som bedömer filmade straffar som legitima når över 50-procentsnivån? Det skall visa sig att det går att nå långt över denna nivå, men de antal pojkar som dessa nivåer baseras på är så få att utfallen bör betraktas mer som idéer för fortsatt forskning än som tillförlitliga utfall. Med denna varning riktas nu intresset mot ledarkarakters betydelse för en självskattad elit av fotbollspojkars bedömning av filmade straffars legitimitet.

Filmandets legitimitet bland en självskattad elit av pojkar som spelar fotboll och som har ledare som inte gillar vissa domare respektive har ledare som gärna berättar sexskämt

50 procent av pojkar som har fotboll som sin huvudidrott, som har som mål för sitt idrottande att bli internationella toppidrottare och som svarar att de har ledare som inte gillar vissa domare anser att filma en straff i en avgörande match är en legitim handling. 29 procent av dessa pojkar anser det vara en delvis legitim handling. Endast en dryg femtedel av dem (21 procent) tar helt avstånd från filmning i den betydelse som här avses. I denna kategori bedömer således nästan åtta av tio pojkar (79 procent) att filma är helt eller delvis legitimt. Stödet för filmning som legitim handling är dock kvar på 50-procentsnivån. Kategorin består dock av endast 14 pojkar.

Med ledare som gärna berättar sexskämt anser 68 procent av fotbollspojkar med top-pelitsmål att filmning är en legitim handling. 16 procent finner det delvis legitimt. Samma andel tar helt avstånd från att filma. Denna kategori består dock av endast 6 pojkar.

Är det, till sist, möjligt att finna den sociala ordning där alla pojkar anser att filma en straff i en avgörande match är en legitim handling? Rent siffermässigt är det möjligt. 100 procent av pojkar som har fotboll som huvudidrott, anser att de är bäst i träningsgruppen och har en ledare som enligt dessa pojkar inte gillar vissa domare bedömer att filma för att få en straff i en avgörande match vara en legitim handling. Problemet är dock att denna kategori endast består av 3 individer. Just därför dras här ingen annan slutsats än kunskapen om dessa faktorerers betydelse behöver utvecklas och fördjupas. Det går dock inte att blunda för att vissa inslag i en idrottskultur – som sexism och misstro mot domare – kan bidra till filmandets legitimitet. Det är nämligen så att ungdomar med ledare som enligt ungdomarnas upplevelser ofta berättar sexskämt och misstror vissa domare i betydligt högre grad finner filmning legitimt än de ungdomar som har ledare som inte gör detsamma.¹³ En åttonde slutsats är således *att idrottsmiljöer med ledare som ger uttryck för sexism och misstro mot domare rymmer fler ungdomar, särskilt pojkar,¹⁴ som bedömer att filmade straffar är legitima än idrottsmiljöer vars ledare inte är sexistiska och misstror domare.*

En empirisk slutledning

Det empiriska svaret på frågan om vad som bestämmer de ungdomar som i störst utsträckning finner det legitimt att filma för att få en straff i en avgörande match har ovan redovisats i åtta interrelaterade steg. För varje steg har bestämningar adderats som höjt andelen ungdomar som bedömt att filma är en legitim eller delvis legitim handling. Med denna strategi har filmade straffars sammanhang – eller sociala ordning – alltmer tydliggjorts. I tabell 3 nedan sammanfattas huvudresultaten av denna stegvisa analys. Fyra komprimerade empiriska slutsatser, vilka sammantagna möjliggör en empirisk slutledning, är härvidlag av särskild betydelse med avseende på bidragets vägledande fråga och syfte. För det första

13 20 procent av ungdomar som instämmer helt i att de har idrottsledare som inte gillar vissa domare gör bedömningen att filmning är något legitimt. 33 procent i samma kategori anser att filma är en delvis legitim handling. Således tar 47 procent i denna kategori helt avstånd från att filma. Bland ungdomar som inte instämmer alls i att de har en ledare som på detta sätt misstror domare är motsvarande andelar 6, 23 respektive 71 procent. 22 procent av ungdomar som instämmer helt i att de har en idrottsledare som ofta berättar sexskämt bedömer att filma som en legitim handling. 38 procent av dem anser det vara en delvis legitim handling. Följaktligen bedömer 40 procent i denna kategori filmning som något icke legitimt. Bland de ungdomar som föreningsidrottar men inte alls instämmer i att de har en ledare som gärna berättar sexskämt är motsvarande andelar 11, 30 respektive 59 procent. Det finns således empiriskt stöd för ledarkarakters betydelse för ungdomars inställning till filmning. Men det omvända går naturligtvis inte helt att utesluta: att ungdomar som finner filmning legitimt upplever sina ledare på ett annorlunda sätt än ungdomar som finner filmning icke legitimt. Min bedömning är dock att ledarkaraktär, i detta sammanhang indikerad med de signaler ledare skickar till idrottsungdomar med avseende på sexism och domarmisstro, tillsammans med andra här studerade aspekter, ingår i en specifik social ordning eller idrottskultur som ökar riskerna för att ungdomar uppfattar filmning som något legitimt. Kanske är det helt enkelt en fråga om en viss typ av maskulinitet inom främst lagidrott.

14 26 procent av pojkar som instämmer helt i att de har idrottsledare som inte gillar vissa domare anser att filma är en legitim handling. 24 procent av pojkar som instämmer helt i att deras idrottsledare gärna berättar sexskämt bedömer att filma som en legitim handling. Motsvarande andelar för flickor är 10 respektive 17 procent.

har legitimiteten att filma något större stöd inom än utom föreningsidrotten.¹⁵ För det andra är det främst inom lagidrott – inte individuell idrott – och bland pojkar – inte flickor – som filmandet ges stark legitimitet. För det tredje ökar stödet för filmade straffar påtagligt om fotbollsspelande pojkar har som mål att i framtiden bli internationella toppspelare och i samtiden anser sig vara bäst i sin träningsgrupp. För det fjärde är det så att ledares tendenser till sexism och misstro mot domare ger näring till legitimiteten för filmade straffar. Samtidigt är det viktigt att med kraft påpeka att merparten av svenska idrottsledare inte är sexistiska eller misstror domare.¹⁶

Tabell 3. Olika kategorier av ungdomars bedömning av filmade straffars legitimitet: en sammanfattning (i procent).

	Legitim handling	Delvis legitim handling	Legitim och delvis legitim handling	Icke legitim handling	n=
Ungdomar som aldrig idrottat i en förening	6	21	27	73	214
Ungdomar i Sverige	10	25	35	65	1580
Ungdomar som idrottar i förening	11	29	40	60	708
Ungdomar med erfarenhet av lagidrott	14	32	46	54	708
Pojkar som idrottar i förening	18	31	49	51	368
Pojkar med erfarenhet av lagidrott	19	31	50	50	405
Pojkar med fotboll som huvudidrott	20	31	51	49	249
Pojkar i fotboll med mål att bli internationella toppspelare	32	24	56	44	59
Pojkar i fotboll som anser sig vara bäst i den egna träningsgruppen	50	19	69	31	16
Pojkar i fotboll med mål att bli internationella toppspelare med en ledare som inte gillar vissa domare	50	29	79	21	14
Pojkar i fotboll med mål att bli internationella toppspelare med en ledare som gärna berättar sexskämt	68	16	84	16	6
Pojkar i fotboll som själva anser sig vara bäst i den egna träningsgruppen med en ledare som inte gillar vissa domare	100	0	0	0	3

Mot bakgrund av slutsatserna ovan är det möjligt att som svar på studiens vägledande fråga och syfte formulera en empirisk slutledning. *Legitimiteten för att medvetet trilla för att få*

15 Det kan dock vara på sin plats att påpeka att det inte finns några större skillnader mellan hela ungdomskategorin och föreningsidrottare. (För procentandelar, se ovan under rubriken "Filmandets legitimitet bland ungdomar som idrottar i förening"). Men man får då komma ihåg att föreningsidrottarna ingår i den sammanhållna kategorin bestående av hela urvalet av ungdomar.

16 15 procent av ungdomar instämmer helt (3 procent) eller delvis (12 procent) i att deras ledare gärna berättar sexskämt. 42 procent instämmer helt (12 procent) eller delvis (30 procent) i att deras ledare inte gillar vissa domare. Dessa andelar är högre bland pojkar som spelar fotboll. 21 procent av dessa pojkar instämmer helt (6 procent) eller delvis (15 procent) i att deras ledare gärna berättar sexskämt. I samma kategori av fotbollspojkar instämmer 57 procent helt (17 procent) eller delvis (40 procent) i att de har ledare som inte gillar vissa domare.

en straff i en avgörande match – att på detta sätt filma – får sitt starkaste stöd i en lagidrottande ungdomselit av pojkar. Det är med andra ord bland de idrottsprestationsmässigt mest framgångsrika fotbollsspelarna – åtminstone enligt deras egen skattning – med målet att nå internationella framgångar som vi finner det starkaste stödet för att filmade straffar utgör legitima handlingar.^{17 18} Det är denna slutsats som nedan skall förstås kritiskt med hjälp av Parsons ovan förannonserade teori.

Ett försök till teoretisk förståelse av filmandets legitimitet

Filmade straffar som handling och ordning: två förutsättningar

I *The Structure of Social Action* (1937/1975) formulerar Parsons en referensram¹⁹ för hur sociala handlingar kan beskrivas i teoretisk form. Att filma för att få till stånd en straff är otvetydigt en social handling. I enlighet med detta bidrags syfte används Parsons teoretiska ram i avsikt att kritiskt förstå filmade straffars legitimitet. Innan ramen introduceras och tillämpas är det nödvändigt att tydliggöra två grundförutsättningar. Den ena avser Parsons förståelse av sociala handlingar i relation till social ordning. Den andra gäller hans övertygelse om all empiris teoriberoende. Enligt Parsons är handlingar – eller handlingsmönster – varken slumpmässigt individualistiska eller helt villkorsbestämda. Att så är fallet gäller även ungdomars bedömningar av att filma straffar i avgörande matcher. Utfallet är inte slumpmässigt. Det finns som empirin visar ett påtagligt mönster – en ordning. Men detta mönster är inte helt determinerat av villkor. För att nå ett hundra procentigt samband mellan specifika villkor, eller livssammanhang, och full legitimitet för filmade straffar tvingades den empiriska analysen till att kategorisera tre individer – fotbollsspelande pojkar som är bäst i den egna träningsgruppen med ledare som misstror domare – vilka är för få för generaliserande slutsatser. Med andra ord är Parsons handlingsteori direkt relaterade till frågan om social ordning. I detta fall den ordning i vilken handlingen att filma en straff får sitt mest omfattande stöd.

Varför behövs en teori för att förstå filmade straffars legitimitet? Svaret på denna fråga utgör den andra förutsättningen för Parsons referensram. En teori är oundviklig eftersom det inte finns någon ren sinnesdata eller kunskap. Empirins olika former, hävdar Parsons,

17 Det hade varit mycket intressant att jämföra anfallare, mittfältare och försvarare med avseende på filmandets legitimitet. Det finns god anledning att tro att anfallare finner det betydligt mer legitimt att filma för att få en straff än försvarare. Å andra sidan hade kanske utfallet varit det omvända om analysen hade gällt tröjdragning i anfallsspel. Denna empiri finns dock inte att tillgå.

18 En intressant fråga är om ungdomars bedömning av att filma har förändrats över tid. Föreliggande tvärsnittsstudie ger emellertid inga möjligheter till en sådan beskrivning. I pedagogen Per Nilssons avhandling *Fotbollen och moralen* (1993) redovisas dock fyra olika elitfotbollsklubbars A-, ungdoms- och pojklagsspelares inställning till att filma. Nilssons påstående lyder: ”I mitt lag är det helt OK att skaffa laget en fri-spark eller en straff genom att ’filma’ (låtsas bli fälld)”. 4 procent av de 12-åriga pojklagsspelarna instämmer helt i påståendet och 9 procent anser att det stämmer i stort. Motsvarande andelar för ungdomslagen (17-19-åringar) är 40 respektive 31 procent. En jämförelse mellan Nilssons och denna studie är av flera skäl svår för att inte säga omöjlig. Såväl påståenden som svarsalternativ skiljer sig åt. Därtill avser Nilssons urval fyra elitklubbar. Möjligen kan det vara ett rimligt antagande att filmandets legitimitet idag har ett starkare stöd bland ungdomar generellt och att detta stöd sjunkit i åldrarna. Om Nilssons 12-åringar (*i elitklubbar*) jämförs med ett representativt urval av (*alla*) dagens trettonåringar finner man att de senare i något större utsträckning instämmer helt (6 procent) eller delvis (21 procent) i att filma är legitimt (om än i olika betydelser) än de förra (4 respektive 9 procent).

19 Angående just referensram, se not 5, s. 2.

är beroende av begrepp. Med andra ord får konkreta empiriska fenomen sin vetenskapliga betydelse i relation till analytiska redskap. Parsons ramverk för förståelsen av sociala handlingars struktur – dess sociala ordning – är ett sådant redskap. Också denna studies empiriska redovisning bygger på för-antaganden om sociala handlingars mönster: att filmade straffars legitimitet i stor utsträckning – men inte fullt ut – bör förstås i relation till sociala och kulturella livssammanhang. Om antagandet är att filmade straffar inte är slumpmässiga handlingar finns det anledning att empiriskt söka de sammanhang i vilka sociala handlingar blir till mönster – en inte fullt ut av villkor determinerad social ordning. Följaktligen är det hög tid att introducera den referensram med vars hjälp ungdomars bedömningar av denna studies konkreta handling – att filma – kan förstås kritiskt. Förståelsen av denna ram förlitar sig med få undantag på Jeffrey C. Alexanders framställning av Parsons i *The Modern Reconstruction of Classical Thought: Talcott Parsons* (1983).²⁰ Den teoretiska analysen av filmade straffar är sammanflätad med introduktionen av Parsons referensram. Som antytts ovan rymmer hans sätt att beskriva och tänka sociala handlingsmönster två interrelaterade områden: handling och ordning. Analysen av filmade straffars legitimitet börjar med det förra och fortsätter med det senare. Alla kursiverade begrepp är Parsons.²¹

Den sociala handlingens fyra element

Alla sociala handlingar skall tänkas som relationer mellan fyra analytiska element: *mål*, *medel*, *villkor* och *normer*. Tillsammans utgör dessa element den *handlingsenhet* som möjliggör en meningsfull beskrivning av konkreta sociala handlingar.²² *Mål* avser det som varje handling eftersträvar att uppnå. För den som utför handlingen att filma sig till en straff är målet att göra mål i avsikt att vinna eller dela matchen – eller möjligtvis reducera förlustens storlek. Vi kan inte heller utesluta att denna handling samtidigt har andra i filmningen integrerade (mål)betydelser: att synliggöra sig själv som en ”farlig”, ”utmanande”, ”kaxig” och ”skicklig” spelare – en som gör som han vill, som tillåter sig att leka med regler och gränser inför utmanade motståndare och deras publik liksom domare. Varje handling sker i en specifik miljö och situation – en *situationell miljö*. I det här fallet är det en avgörande

20 Min framställning bygger på sidorna 8-45. Dessa sidor fokuserar i första hand vad Alexander benämner Parsons ”early period”, vilken i huvudsak rymmer just *The Structure of Social Action* (1937/1975). När så inte är fallet redovisar jag detta i löptext eller notform. Det är av vikt att påpeka att Alexanders bok *The Modern Reconstruction of Classical Thought: Talcott Parsons* (1983) utgör den avslutande volymen i ett fyrbandsverk med den övergripande titeln *Theoretical Logic in Sociology*. Jag har därför för förståelsen av volymen om Parsons även använt mig att fyrbandsverkets första del – *Positivism, Presuppositions, and Current Controversies* (1982) – i vilken Alexander lägger grunden för den läsning – eller ”teoretiska logik” – som tillämpas i de följande tre volymerna varav, som påpekats, den om Parsons är den avslutande. De andra två är *The Antinomies of Classical Thought: Marx and Durkheim* (1982) och *The Classical Attempt at Theoretical Synthesis: Max Weber* (1983).

21 De svenska översättningarna av Parsons begrepp är mina egna.

22 I *The Structure of Social Action* kallar Parsons dessa element för ”konkreta element” (concrete elements). Handlingsenheten benämns ”unit act”. Han skriver att ”the ’smallest’ unit which can be conceived of as concretely existing by itself is the ‘unit act’. This further involves the minimum ‘concrete elements’ that have been spoken of – a concrete end, concrete means, concrete conditions (including institutional rules) and a concrete norm governing the means-end relationship (1937/1974, s. 737-738). Dessa element skall ses som just ”elements” eller ”parts of an act, which further implies an ‘actor’, that is a ‘personality’, the identity of which transcends any one of its particular acts” (ibid., s. 738). Därtill: ”In the theory of action it is there capability of being thought of as acts or concrete elements of acts” (ibid.). Med andra ord skall Parsons abstrakta referensram ses som ett, med hans egna ordval, ”attempt to develop a generalized theoretical system” (ibid.) med vars hjälp social handling och social ordning kan förstås i alla dess tänkbara konkret levda former – i detta fall filmade straffar.

match i en idrottsmiljö för lagidrott. Denna miljö definierar Parsons med två element: medel och villkor. *Villkor* utgörs i huvudsak av materiella aspekter. Dessa verkar bortom individens kontroll och har en tvingande karaktär. Till elitfotbollens villkor hör främst ekonomiska resurser. Den som saknar sådana resurser får det svårt att vinna många matcher och säsongens titlar. Den som däremot har tillgång till sådana resurser arbetar med högre grad av kontroll över villkor. Den som kan köpa och avlöna många bra spelare tenderar över en säsong att klara sig bättre än de flesta lag som saknar sådana resurser. Till samma eller likartade villkor hör också att ha en tilltalande arena på en plats i en (hemma-)stad med ett lag med tradition, en stor publik, en stark mediabevakning och därmed ett starkt varumärke, som i sin tur stärker såväl idrottsliga framgångar som materiella tillgångar. När villkor som dessa kontrolleras av den handlande aktören benämner Parsons dem *medel*. Således är både villkor och medel huvudsakligen materiella. Det finns dock en avgörande skillnad. I det första fallet utgör de externa hinder för måluppfyllelse. I det andra fallet är de interna (handlings-)medel för att nå mål. I termer av begränsande villkor ligger ett fotbollslag som Walsall Football Club sämre till än Wolverhampton Wanderers och Wanderers ligger sämre till än Newcastle United och detta United ligger sämre till än Manchester United.

I termer av medel är situationen den omvända. När en fotbollsledare från Kenya vars lag deltar i Gothia Cup i *Expressen* berättar att laget blir bättre nästa år eftersom de bästa spelarna då kommer att få stipendier för att delta blir villkorens betydelse för idrottsframgångar minst sagt påtagliga. I år deltar endast de spelare vars föräldrar hade råd att betala resan till och uppehållet i Sverige – inte de bästa fotbollsspelarna. Denna studie avser dock inte relationen mellan villkor och medel i den av Parsons referensram betonade betydelsen. Intresset gäller de villkor – i termer av livssammanhang – som i störst utsträckning bestämmer legitimiteten i att filma för att få en straff i en avgörande match. Avsikten är således att synliggöra de externa villkor som utan att aktören nödvändigtvis är medveten om dessa får denne att försöka nå målet – att vinna – genom att använda ett medel – att filma – som strider mot spelets regler.²³ Det är med avseende på dessa betydelser av yttre villkor och medel rimligt att konstatera två saker. För det första att de idrottsungdomar som sannolikt är villkorsmässigt bäst gynnade – pojkar i den största och resursstarkaste idrotten – är mest benägna att använda filmning som medel för att nå resultatmässig framgång idrott. För det andra är det de pojkar som enligt sin egen självskattning besitter den bästa kompetensen att spela fotboll och vars mål är att bli internationella toppidrottare som i störst utsträckning bedömer det legitimt att filma. Med andra ord är det pojkar med de bästa medel att spela fotboll – bollteknik, snabbhet och rörlighet, speluppfattning och så vidare – som är mest benägna att finna det legitimt att bryta regler och fuska sig till framgång. Kanske är det alltför lätt att tänka sig motsatsen: att de med begränsande villkor och avsaknad av förmåga att vinna skulle vara mest benägna att bedöma filmandet som något legitimt. Studiens empiri visar, som sagt, på motsatsen. I raka, råa och enkla termer: det är de ”dåliga” som inte vill eller kan idrotta som vill följa regler och det är de ”bästa” som vill och kan idrotta som finner det legitimt att bryta regler. Särskilt så om de är pojkar i våra stora lagidrotter.²⁴ De

23 Enligt Parsons referensram kan dessa regler ses som *villkor*, då han till just villkor också för vad han kallar ”institutional rules” (1937/1974, s. 738). Se även not 22 ovan. Med andra ord avser detta bidrag en studie om de villkor, det vill säga livssammanhang eller social ordning, som bryter lagidrottens immateriella villkor, det vill säga institutionella regler för hur, till exempel, fotboll skall spelas i enlighet med regelboken.

24 Jag skriver här medvetet ”våra stora lagidrotter” då det finns undantag. Dit hör basket. Däremot är tendensen i stort densamma inom fotboll, ishockey, innebandy och handboll.

”duktigaste” pojkarna bedömer nämligen fuskandet betydligt mer legitimt än de ”duktigaste” flickorna.²⁵

Mellan medel och mål – och som en möjlig motkraft till yttre villkor – finns det fjärde elementet i Parsons referensram, nämligen *normer*. Dessa kan reglera aktörens strävan gentemot villkorens tvingande karaktär. Med andra ord: samtidigt som medel kan motarbetas respektive stödjas av materiella villkor, så kan både villkor och medel i varje situationell miljö motinflueras av normer. Normer kan således verka som selektiv, bestämmande faktor. De kan i egenskap av normativa övertygelser orientera handlandet. Den vardagligt konkreta betydelsen av dessa parsonska abstraktioner är en individ som i samtal med sig själv finner att ”det är inte bra att det är som det är nu. Man borde egentligen göra så här istället. Det är helt enkelt mer rätt. Jag ska därför sträva efter att ändra hur jag gör, så att det blir mer rätt och bättre”. En pojke som spelar fotboll kan bestämma sig för att sluta filma straffar även om han anser sig vara bäst i sin träningsgrupp. Normer är otvetydigt, vilket ytterligare skall utvecklas nedan, ett avgörande analytiskt element i Parsons referensram.

Med normargumentet gör Parsons oss medvetna om att sociala handlingar rymmer spänningar mellan det villkorligt bestämda och det normativt eftersträvansvärda. Handlingars medel och mål kan därför inte enbart förklaras av antingen situationens bestämmande villkor eller normers inflytande. Om det normativa elementet tas bort så försvinner själva handlingsbegreppet. Det människor gör reduceras till ett utfall av materiell determinism och total anpassning. Om det villkorliga elementet försvinner reduceras handlingar till idealism och slumpmässighet i utfall. I det första fallet skulle handlingar vara ett med redan givna mönster. I det andra fallet skulle de helt sakna mönster. Denna studies empiri om filmandets legitimitet bland olika kategorier av ungdomar i Sverige kan förstås som just en bekräftelse på spänningar mellan det villkorliga – de externa sammanhang som bestämmer benägenheten att bedöma filmandet legitimt – och det normativa – det som trots externa villkor bidrar till att filmandet bedöms som något icke legitimt. Utfallet av detta spänningsfält kan därmed inte förstås som total determinism: att alla under samma villkor gör samma bedömning av fenomenet att filma. Inte heller kan det förstås som total slumpmässighet: att filmandets legitimitet helt saknar mönster, det vill säga att den som bedömer att filmning är legitimt kan vara precis vem som helst.

Social ordning och den normativa ordningens autonomi

Så till referensramens andra analytiska område – *social ordning*: diskussionen om hur sociala handlingar blir till mönster, gemensamma kulturer och samhällen. Precis som i analysen av sociala handlingar finns två ytterlighetsalternativ: att den sociala ordningen är en *faktisk ordning* bestämd av externa villkor. Här är handlingar som blir till ordning inget annat än anpassningar till givna och helt bestämmande villkor. Men Parsons söker, som ovan beskrivits, en lösning på hur sociala handlingar och social ordning skall tänkas bortom determinerad anpassning till givna villkor, där inget är möjligt för att allt är givet, *och* bortom slumpmässiga utfall, där allt är möjligt för att inget är givet. Inget av dessa alternativ ger

25 10 procent av de flickor som bedömer att de är bäst i sin träningsgrupp anser att filmning är legitimt. Motsvarande andel för pojkar är 35 procent. Det innebär att påtagliga könsskillnader kvarstår när pojkar och flickor på högsta självskattade prestationsnivå jämförs. Filmandets legitimitet kan således inte reduceras till en fråga om elitspelare. Dock bedömer de flickor som anser att de är bäst i sin träningsgrupp i något större utsträckning att filmning är en legitim handling än flickor som skattar sina idrottsprestationer på lägre nivåer. Men skillnaderna flickorna emellan är mindre än pojkarna emellan.

enligt Parsons en riktig bild av hur handling blir till ordning. Han vill erkänna externa villkors betydelse för handling utan att låta dem vara helt bestämmande *och* ge sociala handlingar ett handlingsutrymme utan att förfalla till individualism. Han gör det genom att betona ett andra alternativ, nämligen *den normativa ordningens relativa autonomi* gentemot den faktiska ordningens bestämmande villkor. Ty, sett ur den sociala handlingens perspektiv, har villkor och medel en sak gemensam: de tar inte hänsyn till att handlingar också kan bestämmas av etiska överväganden. Parsons ansåg att betydelsen av sådana normativa överväganden felaktigt minimerats i teoretiskt tänkande kring handling och ordning.

Att Parsons kom att välja etiketten ”voluntaristisk teori” på sin referensram har således *inte* något att göra med tilltro till individualistiska förståelseformer eller förklaringar.²⁶ Etiketten skall snarare förstås i termer av att sociala handlingsutrymmen finns trots bestämmande villkor. Han ville inte att sådana utrymmen skulle ses som en uttömd möjlighet. Möjligheten var just den normativa ordningens relativa autonomi gentemot den faktiska ordningen. Åter: att normer kan vägleda sociala handlingar mot andra mål än de som influeras av externa villkor. Därmed kan Parsons tillbakavisa idealistiskt tänkande men bevara den voluntaristiska handlingens möjlighetsutrymme via den normativa ordningen: att den handlande via hänsynstagande till normer och etiska överväganden erbjuds en ”frihet”²⁷ utan att förståelsen av denna felaktigt reduceras till individualism och utan att denna möjlighet förklaras bort som total anpassning till rådande villkor.

Vad denna studies empiri visar är att det finns ett slags den sociala handlingens och ordningens mönster i vilka filmade straffar får legitimitet. I en elit av lagidrottande pojkar finner sig de som bedömer filmning som en icke legitim handling i minoritet. Sambanden är på intet vis deterministiska men likväl mycket påtagliga. Med andra ord tycks specifika köns- och elitbestämmande villkor dominera över den normativa ordningens möjlighet till relativ autonomi, det vill säga den norm som trots villkor skulle få lagidrottande pojkar på elitnivå att säga till sig själva: ”Jag ska göra allt som går för att göra en bra match så att vi kan vinna, men alltid genom att följa de regler som utgör spelets grundförutsättningar: att endast falla, utan plan och avsikt, när en spelare i det andra laget använder regelbrott som medel för att förhindra mig från att göra mål”.

I den lagidrottande pojkelitens värld har den normativa ordningen i hög grad förlorat sin autonomi och istället blivit ett med villkor och medel. Följaktligen verkar villkor och medel i termer av ”autonomi från normen” vilket förhindrar den ”autonomi från villkor” som idrottens normativa ordning om rent spel och regelföljande kräver. Därmed står den faktiska ordningens villkorsstyrda medel – att vinna på grund av normbrott – över den normativa ordningens normstyrda medel – att vinna tack vare normadaption. I den ordning som jag nu döper till *filmade straffars sociala ordning* har den normativa ordningens relativa autonomi gått förlorad. Villkor och medel förhindrar den voluntaristiska möjligheten genom att acceptera ett normbrytande handlingsmönster. Ty alla är förlorare om alla försöker vinna med fusk som medel.

26 Med bestämningen ”voluntaristisk” vill Parsons på en och samma gång betona att handlingar rymmer subjektiva element eller individuella, moraliska val. Denna subjektivitet eller dessa val är inte ett med bestämmande villkor. Inte heller är de helt friställda från dessa villkor. Se vidare s. 17-23 och särskilt s. 21 i detta bidrag. Se även Alexander 1982, s. 103-112.

27 För förståelsen av vad ”frihet” i Parsons anda torde innebära, se framförallt detta bidrags diskussion om voluntarism, s. 21. Se även not 26 ovan.

Social ordning som symbolisk generalisering

Ett problem för förståelse av ordning kvarstår: hur influerar den normativa ordningen individen så att en voluntaristisk handling möjliggörs? Det skulle ta åtskilliga år innan Parsons fick teoretisk klarhet i hur denna ordnings influens verkar. I en artikel han skrev tillsammans med Edward Shils fjorton år efter publiceringen av *The Structure of Social Action* introduceras begreppet *generalisering*.²⁸ Avsikten var att visa *hur* symbolisk ordning verkar normativt gentemot konkret handlande individer. En generalisering existerar när handlingar, gester eller symboler har mer eller mindre samma betydelse för många individer. Med andra ord är en generalisering en gemensam kultur – eller meningsstruktur – genom vilka individers handlingar och möten förmedlas. Om filmning skulle bedömas som något icke legitimt av merparten högpriesterande lagidrottande pojkar, så skulle det bero på att deras bedömning påverkas av en gemensam kultur som av förmedlande skäl får dem att tycka så när de var för sig tänker efter hur de ser på fenomenet: att filma en straff i en avgörande match. En sådan kulturell förmedling innebär att olika individer orienterar sig i tillvaron så att förhållandevis gemensamma handlingsmönster och normer är resultatet.

Social ordning och symboliska konventioner

I senare arbeten använder Parsons även begreppet *symboliska konventioner* för att beskriva den normativa ordningens sfär.²⁹ Sådana konventioner bidrar till varaktighet, ordning och överensstämmelser med avseende på hur individer orienterar sig och förhåller sig gentemot olika fenomen. Än en gång är den analytiska poängen den gemensamma kulturens, den normativa ordningens, de symboliska konventionernas autonomi gentemot den faktiska ordningen. Symboler är inte ett och detsamma som den ordning eller det system vars orientering de kan kontrollera. Eller: den kulturella meningens autonoma struktur, som kan ligga till grund för sociala handlingar, är något särskilt från de situationsbestämda villkor i vilka de kan verka som den normativa ordningens autonomi. Den gemensamma kulturens normativa ordning – dess symboler och normer – måste därtill ha tillräckligt generaliserad betydelse, så att den med kraft kan verka i samhällen och sammanhang med mycket differentierade villkor och mönster. Följaktligen kan generaliserade symboler för sin betydelse och verkan inte vara beroende av olika sammanhangs specifika olikheter. Bland idrottsligt högpriesterande pojkar i lagidrott – i detta specifika sammanhang – tycks inte den gemensamma kulturens ordning nått fram i sin generaliserade betydelse. Här tycks den kulturella meningens autonoma struktur – normbestämt handlande i regelbokens anda – i hög grad vara verkningslös.³⁰ Och så i minst två interrelaterade betydelser. För det första har, som ovan påpekats, den normativa ordningen i hög grad – men inte fullt ut – blivit ett med den faktiska ordningen. Strävan att bli framgångsrik och vinna har utmattat strävan att följa normen att inte filma sig till resultatmässig framgång.

För det andra vet vi att endast var tionde ungdom i Sverige bedömer filmning som en legitim handling. Det innebär att den normativa ordningens symboliska konvention – i ungdomskulturen som helhet – är att bedöma filmning som en icke legitim handling.

28 Artikeln bär rubriken "Values, Motives, and Systems of Action" och finns i den av Parsons och Shils redigerade antologin *Towards a General Theory of Action* (1951). Men även här följer min framställning Alexander, 1983, s. 28-29.

29 Se Alexander 1983, s. 28. Den ursprungliga källan är Parsons essä *Theories of Society* (1961).

30 Det kan härvidlag vara nödvändigt att åter påpeka att fokus gäller att filma en straff i en avgörande match och inget annat.

Dock förmedlar denna generalisering eller konvention inte tänkandet och handlandet hos majoriteten av högpresterande pojkar i lagidrott. Deras värld, eller med Parsons begrepp, situationella miljö, har blivit den partikularitet dit majoritetens generaliserade ordning och konvention inte når i önskvärd form och utbredning. Den normativa ordningens generalisering om att inte filma straffar förmedlas inte med tillräcklig genomslagskraft i den värld där straffar kan filmas. Och särskilt så bland dem som uppfattar sig själva vara bäst på fotboll och i framtiden vill tillhöra de bästa i internationell toppidrott. Medan Parsons brottas med frågan om hur den normativa ordningen förmedlas till och får konsekvenser för individer, står denna studie inför uppgiften att förstå varför den inte förmedlas bland högpresterande pojkar i lagidrott när den i övrigt i mycket hög grad är gemensam ungdomskultur i samhället.

Symbolisk ordning, internalisering och socialisation

Genom hela *The Structure of Social Action* ser Parsons det normativa som det som tillhandahåller frihetens möjlighet gentemot handlingars bestämmande villkor. Normer är de autonoma ideal som kan styra handlingar inom ramen för begränsande villkor och specifika situationsmiljöer. Normer kan bryta villkor. Normer har en särskild förmåga som möjliggör voluntaristiska handlingar. Normer kan utgöra aktiva element i sociala handlingar. Och om en norm aktualiseras eller inte beror på relationen mellan normativ strävan i individens handlingar och på de villkor under vilka de blir till och verkar. Förvisso är normer externa men inte i betydelsen av inflytande över den konkreta handlingens mål. När normer verkar och får betydelse i sådana handlingar verkar de internt i och genom handlingen – de, som tidigare påpekats, förmedlas. Just därför kan normer påverka handlingar på ett icke instrumentellt sätt. Med andra ord är, enligt Parsons, *internalisering* av moraliska värden en avgörande del av personlighetsstrukturens konstituering. Eller: varje handling i den symboliska generalisationens namn är också en följd av att individen har internaliserat den normativa ordningen och låter den ha inflytande över handlingen. En symbolisk generalisering som internaliseras och delas av många skapar ett mönster. Den är en verkande normativ ordning med autonomt förmedlande kraft. Således står symbolisk generalisering inte i konflikt med individuellt handlande eftersom det just är handlingar som vägleds av normativa och etiska överväganden som möjliggör individens autonoma handlande. Och denna internalisering av normativ ordning för individuellt handlande kan inte möjliggöras på annat sätt än genom *socialisation*.

Om Parsons referensram för social handling och ordning är tillämpbar på filmade straffars legitimitet, så är den symboliska generaliseringen – betydelsen av att inte filma straffar – endast i minoritetens antal internaliserad hos högpresterande pojkar med internationella karriärförhoppningar inom lagidrott. Villkorens krav på framgång och målet att vinna tycks få dessa pojkar att bedöma filmning som en legitim handling. Det innebär att normer – i termer av den normativa ordningens relativa autonomi – inte har verkningskraft mellan villkor, medel och mål. Således saknas internaliseringens normativt förmedlande kraft. Ty det är just symbolisk generalisering – i sin externa, abstrakta form – som tillhandahåller de normativa och etiska överväganden med vars hjälp aktören – i sin konkret levda inre tankevärld – kan göra sig själv till objekt för sina egna tankar för att sedan formulera det mål och finna de medel med vars hjälp denne kan handla gentemot bestämmande villkor och samtidigt bidra till en social ordning utan alltför mycket slumpmässighet och mot-

sättningar. Enligt Parsons är det just socialisation – i detta fall en fostrande idrottsmiljö med föredömliga, betydelsefulla och inflytelserika ledare – som möjliggör den konkreta internaliseringen av en normativ ordning – av normer – som kan vändas mot icke eftersträvarvärda villkor, medel och mål. Att ett sådant utfall kan beskrivas i termer av autonomi och frihet – eller som voluntaristiskt – kan kanske låta konstigt. Men denna ”frihet” ligger i möjligheten att som individ motiveras av den normativa ordningens relativa autonomi mot de faktiska villkorens bestämmande karaktär. En handlings avsiktliga kvalitet – att inte filma – står i beroendeförhållande till en social ordning som via socialisation möjliggör individens internalisering av normer vilka vägleder handlingar. Friheten måste således förankras genom *identifikation* med sådana normer som på en och samma gång skapar tillhörighet och begränsar oss i avsikt att göra gemenskap och samhälle möjliga. Om alla spelare på en fotbollsplan slumpmässigt bryter mot alla regler existerar ingen fotboll. Inte heller en möjliggörande frihet – vilken kräver ordning.

Till slut framstår Parsons referensram för handling och ordning som en slags ekumenisk *kultursociologisk* förståelse av vad ett fungerande samhälle – också en idrottens värld – *alltid* torde kräva. Genom att formulera en abstrakt teori om handling och ordning har Parsons också lagt grunden för konkreta handlingar som han kallas voluntaristiska – inte individualistiskt friställda från villkor och inte deterministiskt bestämda av villkor. Högpresterande pojkar i lagidrott med förhoppningar om internationella karriärer – de vi som älskar elitfotboll hoppas på – tycks just nu inte vara mycket att hoppas på för den som ställer sin förhoppning till den normativa ordningens relativa autonomi. Att det är normer som gör fotbollen till en värld där man är värd att vinna därför att man internaliserat vad merparten av svenska ungdomar gjort, nämligen den normativa ordningen som säger att filmning saknar legitimitet. Svensk lagidrott och dess situationella miljö med högpresterande pojkar med internationella karriärsmål står härvidlag i hög grad inför ett behov av normativ resocialisering.

Förvisso är det möjligt att kritisera Parsons för att han, som Alexander uttrycket det, tenderar att ”reducera” problemet med social ordning till en fråga om ”normativ interpenetrering”.³¹ Därmed läggs mindre betoning på externt bestämmande villkor. Det vore förmodligen lättare att reducera antalet spelare som filmar om alla matcher videofilmas så att spelare alltid kan dömas efteråt. På det viset skulle beteendet filmning med all sannolikhet reduceras. Med andra ord skulle filmandets problem kunna lösas med ”andra” villkor i form av en externt determinerande faktisk ordning. Samtidigt är det just här det är möjligt att se det medborgerligt och samhällligt tilltalande i Parsons referensram för handling och ordning: att vi trots starkt influerande villkor kan känna oss fria att följa de delade och internaliserade normer vi alla på goda grunder har något att vinna på. ”Normaliteten” att vinna genom att följa reglerna känns helt enkelt bättre än en ”normalitet” där en elit av framgångsrika spelare accepterar att motsatsen är legitim. För den akademiker som tilltalas av poststrukturalistisk teori finns härvidlag oftast ingen skillnad, de båda normaliteterna är endast en fråga om olika ”makt-kunskapsdiskurser” eller ”maktteknologier”.³² I Parsons

31 Alexander skriver att ”a significant part of Parsons’ account of the problem of order, generally conceived, is reduced to the particular problem of normative interpenetration”, 1982, s. 112. Det bör dock poängteras att Alexander genomgående ställer sig mycket positiv till Parsons sociologi. Hans kritik av Parsons starka fokus på normativ ordning rymmer samtidigt en medvetenhet om att Parsons teori också rymmer materiella villkor. Det är dock Alexanders poäng att det senare betonas alltför svagt. Därmed finns risken att Parsons voluntaristiska teori blir formulerade i ”an exclusively normative sense” (ibid.).

32 Se till exempel Sara Mills introduktion till Foucaults och andras diskursbegrepp, 1997, s. 1-28.

tilltro till det moderna samhället är den möjlighet som ligger i den normativa ordningens autonomi inte reducerad till maktteknologi utan till en försvarbar princip för ett bättre samhälle. Att följa regler i fotboll är härvidlag ingen trivial fråga.

Kreativitet och intelligens

Jag tror att det är författaren P-O Enquist som någonstans skrivit att kreativitet är att ha många frågor på ett svar. Vi som älskar fotboll älskar anfallare som kan förvirra en försvarare på många olika sätt – ”dribblandets konst”. Vi gläds också över det omvända: att en försvarare gång på gång omvandlar anfallarens kreativitet till förutsägbarhet – ”brytningens konst”. Intelligens, däremot, är att ha det enda och rätta svaret på en fråga. Genom att alltid använda samma svar på hur man dribblar eller bryter blir det inte så många mål gjorda respektive förhindrade. Man blir till förutsägbar mekanik. Man blir, som det heter, ”läst”. De som söker framgång genom att filma straffar i en ”stor”, avgörande match är emellertid varken kreativa eller intelligenta. De har ett felaktigt svar på den mångdimensionella frågan om hur man kan göra mål. De må anse att de har Gud på sin sida, men det gör både spelare och gudar små. Eller har vi nått dithän att filmandet har blivit en del av unga framgångsrika pojkspelares icke kreativa, normlösa anti-intelligens? Är det också så att vi fotbollssälskande män tyst accepterar att så är fallet så länge det hjälper ”vårt” lag?

Parsons skulle ha dragit slutsatsen att den normativa ordningens relativa autonomi är vingklippt. Dess idé, däremot, är inte uttömd. Det är otvetydigt förhoppningsfullt med en referensram för förståelse av sociala handlingar som – om än i den generaliserade abstraktionens form – vidmakthåller normers avgörande betydelse för en både eftersträvansvärd och möjlig social ordning. Därtill utgör den bedömning av filmning som görs av majoriteten av ungdomar i Sverige den symboliska generalisering som i internaliserad form bör vägleda även den unga, manliga fotbollseliten. Härvidlag står, trots allt, en internaliserad symbolisk konvention – förmedlad genom den normativa ordningens relativa autonomi – mot en situationsmiljös egen partikularitet: den värld eller sociala ordning där filmade straffar bedöms legitima.

Epilog

Innan Henry lämnar presskonferensen efter Frankrikes seger mot Spanien har han en sak att säga. ”Det var en skam att de spanska fansen buar på vår nationalsång. Det är första gången jag är med om det. Våra fans buade inte under Spaniens nationalsång. Det är något ni borde skriva om”. Den som drabbas av att andra filmar är alltid lika upprörd som Puyol. Den som filmat har inte filmat men har gärna annat, kanske lika viktigt, på sitt hjärta. Att inte Henri erkänner vad TV-bilderna synliggör kanske, trots allt, ändå visar att den normativa ordningens autonomi – trots allt! – har en viss förmedlande – och därmed generaliserande konventionell – verkan. Så länge filmandet inte har sin offentliga legitimitet är den fulla internaliseringen inte så långt borta.

Litteratur

- Alexander, Jeffrey C., *Theoretical Logic in Sociology. Volume One, Positivism, Presuppositions, and Current Controversies*, Berkeley: University of California Press, 1982.
- Alexander, Jeffrey C., *Theoretical Logic in Sociology. Volume Four, The Modern Reconstruction of Classical Thought: Talcott Parsons*, Berkeley: University of California Press, 1983.
- Laul, Robert, "Här filmar de till sig seger", Aftonbladets *Sportbladet* den 28 juni 2006.
- Mills, Sara, *Discourse*, London: Routledge, 1997.
- Parsons; Talcott, *The Structure of Social Action. A Study in Social Theory with Special References to a Group of Recent European Writers*, New Dehli: Amerind Publishing 1975.
- Parsons, Talcott et al., (eds.), *Theories of Society*, New York: Free Press, 1961
- Parsons, Talcott & Shils, Edwards, "Values, Motives, and System of Action", i Parsons och Shils (ed.) *Towards a General Theory of Action*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1951
- Nilsson, Per, *Fotbollen och moralen. En studie av fyra allsvenska fotbollsföreningar*, Stockholm: HLS Förlag, 1993.
- Svenska Fotbollsförbundet, *Spelregler för fotboll*, Stockholm: Svenska FotbollFörlaget AB, 2006
- Trondman, Mats, *Unga och föreningsidrotten. En studie om föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv*, Stockholm: Ungdomsstyrelsen, 2005.
- Turner, Bryan s. (ed.), *The Talcott Parsons Reader*, Oxford: Blackwell Publisher Ltd, 1999.